

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2023. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.7>

УДК: 330.101.541:338.2]:[330.34(477):338.246.8]

М. І. Скрипниченко,

д. е. н., професор, завідувач відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку, Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3804-9857>

ОЦІНКИ ІНДИКАТОРІВ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕВАЖНО ЕНДОГЕННОГО РОЗВИТКУ ПОВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

М. Skrypnychenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economic Development Modeling and Forecasting, State Organization "Institute for Economics and Forecasting NAS of Ukraine"

THE ESTIMATES OF MACROECONOMIC POLICY INDICATORS OF ENSURING MAINLY ENDOGENOUS DEVELOPMENT OF THE POST- WAR ECONOMY OF UKRAINE

В статті наведено переваги переходу від існуючої екзогенно залежної економіки України до переважно ендегенно орієнтованої, спрямованої на інноваційно-інвестиційний розвиток, що дозволяє підвищити її внутрішню міжсекторну і міжгалузеву збалансованість, а також соціально-економічну якість життя, зменшити ступінь залежності від негативного впливу зовнішніх шоків та стабілізувати динаміку зростання в довгостроковій перспективі. Обґрунтовано

пріоритети політики ендогенізації і забезпечення макроекономічної стабільності, а саме: відхід від довоєнної сировинно-аграрної, імпортозалежної економіки та забезпечення її відновлення на фундаменті сучасних досягнень науки, технологій і нового технологічного укладу; послідовне зниження рівня інфляції (до 2025 року інфляція має знизитися до 10%, до 2030 (2035) рр. – до 7,5% (4,5%)¹); формування довгострокового внутрішнього інвестиційного ресурсу із досягненням високої норми валового нагромадження основного капіталу на рівні 30-35%; реалізацію конкурентних переваг, якими володіє українська економіка у сферах енергетики, транспорту, в аграрному секторі, низці високотехнологічних галузей, а також розбудови ОПК; забезпечення збалансованості державних фінансів із скороченням бюджетного дефіциту до 2-3% ВВП до 2030 (2035) рр.; забезпечення стійкості та ліквідності банківської сфери і фінансової системи, у тому числі стійкості до коливань світових фінансових ринків тощо. Показано розраховані автором прогнозно-аналітичні оцінки динаміки ключових макроіндикаторів України на період до 2026 р. за заданої сукупності умов і засобів економічної політики повоєнного відновлення із задіянням переважно ендогенних факторів розвитку, згідно яких позитивна динаміка ВВП України починається з 2023 р., а також розкрито ризики і загрози забезпечення повоєнної відбудови економіки України, основними серед яких слід відзначити продовження воєнної агресії РФ після 2025 р. та ескалацію воєнних дій на території України з посиленням впливу руйнівних шоків глобальної рецесії на внутрішні економічні процеси.

The article presents the advantages of the transition from the existing exogenously dependent economy of Ukraine to a predominantly endogenous one, aimed at innovation and investment development, which allows to increase its internal cross-sectoral and cross-industry balance, as well as the socio-economic quality of life, reduce the degree of dependence on the negative impact of external shocks and to stabilize growth dynamics in the long term. The priorities of the policy of endogenization and ensuring macroeconomic stability are substantiated, namely: departure from the pre-war raw material-agrarian, import-dependent economy and ensuring its restoration on the foundation of modern achievements of science, technology and a new technological system; a consistent decrease in the level of

1 За розрахунками автора.

inflation (by 2025, inflation should decrease to 10%, by 2030 (2035) – to 7.5% (4.5%)); formation of a long-term internal investment resource with the achievement of a high rate of gross accumulation of fixed capital at the level of 30-35%; implementation of the competitive advantages that the Ukrainian economy possesses in the fields of energy, transport, the agricultural sector, a number of high-tech industries, as well as the development of the defense industry; ensuring the balance of state finances with the reduction of the budget deficit to 2-3% of GDP by 2030 (2035); ensuring the stability and liquidity of the banking sphere and the financial system, including resistance to fluctuations in global financial markets, etc. Prognostic and analytical estimates calculated by the author of the dynamics of key macro-indicators of Ukraine for the period up to 2026 are shown under the given set of conditions and means of the economic policy of post-war recovery with the use of mainly endogenous development factors, according to which the positive dynamics of the GDP of Ukraine begins in 2023, and the risks are also disclosed and threats to ensuring the post-war reconstruction of Ukraine's economy, the main ones of which should be noted the continuation of the military aggression of the Russian Federation after 2025 and the escalation of hostilities on the territory of Ukraine with the strengthening of the impact of the devastating shocks of the global recession on internal economic processes.

Ключові слова: політика ендогенізації, забезпечення макроекономічної стабільності, повоєнна економіка України, структурна перебудова, людський капітал, інвестиції, ВВП, види економічної діяльності, інфляція, макрооцінки економічних індикаторів, прогнози та ризики економічної динаміки.

Keywords: endogenization policy, ensuring macroeconomic stability, post-war economy of Ukraine, structural restructuring, human capital, investments, GDP, types of economic activity, inflation, macro assessments of economic indicators, forecasts and risks of economic dynamics.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Головною проблемою України у найближчому і подальшому майбутньому є вирішення питання щодо життєздатності та стійкості економіки країни у сучасній світогосподарській системі та визначення домінанти її розвитку в контексті подальшої інтеграції у

структури світового господарства. Специфічний стан вітчизняної економіки, яка з 24.02.2022 р. зазнала величезних випробувань внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну, переважно нерівномірний розвиток більшості соціально-економічних процесів у країні на тлі розгортання нових хвиль глобалізації й перерозподілу сфер впливу у постпандемічному світі, непослідовні реструктуризація та формування нових економічних систем вимагають нових підходів до повоєнного відновлення країни та забезпечення стабільного (переважно ендогенного) соціоекономічного розвитку України у середньо- та довгостроковій перспективі.

Зважаючи на обмеженість і безперспективність екзогенної моделі розвитку економіки України, що склалася, для забезпечення стійкої економічної динаміки необхідний перехід до переважно ендогенно орієнтованої економічної моделі розвитку як процесу формування системи мотивів і стимулів, що забезпечує випереджаюче відтворення інноваційних переваг національної економіки, активізацію внутрішніх факторів та зменшення негативного впливу зовнішніх чинників у соціальноекономічному розвитку країни. Для переходу до ендогенізованої моделі розвитку необхідно забезпечити: – розширення внутрішнього ринку основних груп конкурентоспроможних товарів вітчизняного виробництва та послаблення економічної залежності від імпорту; – розвиток інноваційної економіки та адекватну адаптацію національного виробника до умов світового ринку; – активізацію внутрішніх інвестиційних ресурсів та використання наукового потенціалу; – удосконалення системи державного управління, що складається із збалансованої та взаємоузгодженої системи заходів у різних сферах економічної діяльності; – проведення політики щодо захисту національних інтересів в умовах глобалізації; – поліпшення добробуту населення через підтримку мотивації до високопродуктивної праці, отримання професійної освіти та згладжування суперечностей, що виникли в суспільстві між різними соціальними групами; – участь у регіональних та світових торговельних угрупованнях на взаємовигідних, рівноправних, партнерських умовах.

Переважно ендогенно орієнтована економічна модель має стати конструктивним середовищем реалізації системної стратегії ефективного розвитку на довгострокову перспективу, за якою необхідно узгодити та гармонізувати цільові орієнтири стійкого зростання, підвищити якість життя, сприяти інституційним перетворенням, інноваційно-інвестиційній модернізації, структурно-технологічному оновленню, антикризовому регулюванню, інтеграції в світову економіку на конкурентних засадах [1].

Повномасштабне вторгнення рф на територію України завдало величезних економічних втрат, які збільшуються щодня через воєнні дії², призвело до глибокої рецесії та виникнення загрозливих макроекономічних дисбалансів майже у всіх сферах вітчизняної економіки. Спад української економіки викликано: руйнуванням промислових підприємств та житлово-комунальної інфраструктури, логістики забезпечення виробництва сировиною та товарами проміжного споживання, нестабільністю водо- та енергопостачання, міграцією робочої сили; значним зменшенням посівних площ та втрата врожаю; зруйнованою транспортною інфраструктурою; неможливістю функціонування багатьох закладів роздрібної торгівлі внаслідок ускладнень з логістикою доставки товарів; різким падінням інвестиційної діяльності; значним прискоренням інфляції, зростанням боргів, девальвацією гривні; скороченням споживчого попиту населення; обмеженістю фінансових ресурсів та переорієнтацією державних видатків на оборону та військове забезпечення; психологічними та демотиваційними наслідками, зниженням якості людського капіталу тощо.

Відновлення повоєнної економіки України має базуватися на поступовому відході від екзогенної залежності (переважного впливу зовнішніх факторів на економічну динаміку), яка серйозно стримувала структурну перебудову в Україні майже всі 30 років, не відповідаючи національним

² За підсумками червня 2023 року загальна сума прямих задокументованих збитків, завдана інфраструктурі України через повномасштабне вторгнення росії, оцінюється у \$150,5 млрд (за вартістю заміщення). Ця оцінка враховує також обрахунки експертів проєкту "Росія заплатить" збитків інфраструктури України, які спричинив підрив рф Каховської ГЕС у червні 2023 року. <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/04/6/685311/>

інтересам, та переходу до розбудови національної економіки, яка б містила в собі більше переробки, більше високих технологічних рівнів, що сприятиме зростанню обсягів виробництва продукції з високою часткою доданої вартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців, зокрема У “Нарисі про відбудову України” підготовленому CENTRE FOR ECONOMIC POLICY RESEARCH, зазначено, що реконструкція України відкриває унікальну можливість модернізувати країну та забезпечити її майбутнє. Проте у доповіді підкреслюється, що конкретні кроки з відновлення можуть бути розроблені тоді, коли буде більше інформації про результати війни [2].

Цим проблемам вже присвячено багато наукових досліджень. Доцільним видається опрацювання досвіду післявоєнного відновлення економік країн світу. Ще у 1957 р. книга Л. Ерхарда "Добробут для всіх" розкрила інструменти політики щодо "німецького дива" відновлення країни [3]. З останніх робіт необхідно відзначити публікацію лауреатів Нобелівської премії Абхіджит Банерджі (Abhijit Banerjee) та Естер Дюфло (Esther Duflo) "Good Economics for Hard Times: Better Answers to Our Biggest Problem" [4], де досліджено фактори успішного відновлення європейських країн після Другої світової війни, політику окремих країн, спрямовану на забезпечення стабільного зростання, причини та наслідки трудової міграції тощо. Досвід країн з післявоєнного відновлення розглядається у роботах С. Іванова та інших науковців [5-6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основна мета викладених результатів наукового дослідження полягає в обґрунтуванні пріоритетів політики ендогенізації і забезпечення макроекономічної стабільності в повоєнній Україні та здійсненні прогнозних оцінок динаміки ключових макроіндикаторів України за заданої сукупності умов і засобів економічної політики повоєнного відновлення із задіянням переважно ендогенних факторів розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Прогнозні оцінки ключових макроіндикаторів розвитку економіки України

Глибина рецесії української економіки зумовлюватиметься насамперед тривалістю воєнних дій та масштабами окупованої території України. І висока вірогідність затяжної війни на виснаження є головний ризиком для погіршення соціально-економічної ситуації в Україні та у світі.

Згідно з базовими припущеннями, економічна динаміка України у 2023–2026 роках підпадатиме під вплив світових тенденцій та кризових явищ.

Світова економіка ризикує втратити десятиліття зростання через вплив пандемії коронавірусу та вторгнення росії до України. Скорочення росту буде ще серйознішим, якщо нинішні фінансові потрясіння спровокують глобальну рецесію. У Світовому банку попередили, що пандемія та війна в Україні завдадуть довгострокових збитків економічним показникам, підірвавши зусилля щодо підвищення рівня життя у світі, скорочення бідності та вирішення проблеми зміни клімату. За прогнозом, темпи зростання, які світова економіка зможе підтримувати у цьому десятилітті (2023–2030 рр.), становитимуть лише 2,2% на рік, порівняно з річними темпами у 2,6% у період з 2011 до 2021 року та 3,5% у перше десятиліття цього століття [7].

У наступні роки (2023–2026 рр.) зростання глобальної економіки активізується завдяки очікуваному поступовому послабленню інфляційного тиску на тлі відносно стійкого ринку праці, який уповільнюватиме зростання заробітної плати. Рівень світових цін на сталь та залізну руду зростатиме через суттєве підвищення попиту для відбудови територій, постраждалих від землетрусу (передусім Туреччини), та воєнними діями на території Ізраїлю. Ціни на природний газ у ЄС мають очікуваний тренд на зниження через зменшення залежності європейського ринку від російського газу, хоча війна на Близькому Сході може спровокувати їх підвищення. Водночас через поліпшення логістики та зниження цін на енергоносії у ЄС зменшився дефіцит пропозиції та виробничі витрати.

Наслідки енергетичної кризи, спровокованої росією, відчуватимуться упродовж 2023–2025 рр. та стануть важливим чинником інфляційного тиску. Ціна пального в Україні залежатиме від світових цін на нафту, оскільки

внутрішній попит (передусім, з боку аграріїв не мають великого впливу на ринок [8].

Майже 75% видатків українського бюджету фінансують закордонні партнери. У 2023 році кошти надходять відповідно до графіку, що підвищує прогнозованість бюджетних видатків і зменшує ризики розривів у ліквідності на Єдиному казначейському рахунку. На зовнішні джерела припадає 73,5% всього фінансування бюджету. За прогнозом МВФ, державний борг на кінець 2023 року сягне 88% ВВП (проти 78,5% у 2022 році), досягнувши максимуму близько 100% ВВП у 2025 році. Ці кошти гарантовані партнерами, але їх надходження залежить від виконання визначених умов щодо структурних реформ у частині програми EFF та пакету макрофінансової допомоги ЄС протягом 2023–2025 (2027) рр. [9].

У середині вересня 2023 року в Уряді України заявили, що українці мають налаштуватися на довгу та важку війну. *За словами віце-прем'єра І. Верещук, у цій війні шлях до перемоги буде довгим та важким, Україна має налаштуватися на тривалу боротьбу, а громадяни та влада – на тривалу та важку війну* [10]. Аналогічні заяви опубліковані з боку Керівника ГРУ К. Буданова [11].

Розрахунки Інституту економіки та прогнозування НАН України щодо оцінки динаміки ВВП України у повоєнний час здійснювались виходячи з того, що активна фаза повномасштабної війни з рф) продовжуватиметься принаймні до 2025 року.

Вихідними умовами прогнозування повоєнного відновлення України є: (а) надходження значної зовнішньої підтримки для допомоги у відновленні країни, залучення інвестицій та успішна імплементація Плану Маршалла для України; (б) досягнення високої норми валового нагромадження капіталу (ВНК), що забезпечить більш стислі строки відновлення економіки³ [12].

³Економічна історія 1950-х років минулого сторіччя свідчить, що після Другої світової війни саме норма нагромадження основного капіталу стала важливим фактором динамічного розвитку країн Європи та світу. Yearbook of National Accounts Statistics, 1959. URL: <https://unstats.un.org/unsd/publications/statistical-yearbook/files/SYB11.pdf>

За оцінками *Інституту економіки та прогнозування НАНУ* на фоні драматичного минулорічного спаду ВВП України на рівні мінус 29,1%, споживчих витрат домогосподарств – мінус 26,7%, валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) – мінус на 34,3% та прискорення інфляції – 26,6% на кінець року (грудень до грудня), у 2023-2024 рр. економічна динаміка вийде (переважно через адаптацію бізнесу до поточних умов) на позитивні показники, зокрема у поточному році: ВВП близько 3% та інфляцію (ІСЦ) до 13-14% у середньому за рік, а у 2024 р., відповідно, ВВП на рівні 3-4% та ІСЦ – близько 14% (через зростання тарифів на електроенергію та окремі комунальні послуги) (Табл. 1).

Таблиця 1. Прогноз макроекономічних індикаторів економіки України на період до 2026 року

Показник	Прогноз			
	2023	2024	2025	2026
Національні рахунки, зміни до попереднього року, %				
Реальний ВВП	3,2	3,8	4,1	5,5
Споживання				
приватне	3,8	4,5	5,3	6,8
державне	13,0	10,0	5,1	2,7
Валове нагромадження основного капіталу	0,7	3,3	4,8	10,2
Промислове виробництво	0,3	1,1	1,8	2,6
Інфляція, %				
Індекс споживчих цін (середній за рік)	13,4	14,1	13,5	10,4
Індекс цін виробників промислової продукції (середній за рік)	33,4	20,5	17,4	15,8
Зовнішній сектор, млрд дол. США				
Обсяг експорту товарів та послуг	61,2	75,8	89,6	100,5
Обсяг імпорту товарів та послуг	88,3	97,6	106,4	115,6
Прямі іноземні інвестиції	-0,3	-0,5	-0,8	-1,7
Обмінний курс (середньорічний), грн./дол. США	38,6	40,7	42,6	44,4
Державні фінанси, млрд грн				
Доходи зведеного бюджету	2 754	2 960	3 190	3 340
Видатки зведеного бюджету	3 974	4 010	4 150	4 210
Сальдо зведеного бюджету	-1 220	-1 050	-960	-870
Соціальні показники				
Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15–70 років, млн осіб	13,8	14,1	15,3	15,8
Рівень безробіття населення у віці 15–70 років (МОП), у % до робочої сили відповідної вікової групи	19,1	17,3	15,5	10,7
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн	18 710	20 340	24 510	28 700

Джерело: розраховано автором.

Головними сприятливими чинниками для відновлення України залишаються: укріплення Збройних сил України і визволення загарбаних

українських земель, що посилить безпекове середовище і створить стимули для повернення громадян на свої землі (якщо відповідні території будуть придатні для життєдіяльності); продовження надання країнами-партнерами військової та фінансової допомоги Україні, що зміцнить можливості захисту країни, а також сформує базис стійкого відновлення; започаткування і реалізація з 2024 р. міжнародних програм і проєктів відбудови економіки України («плану Маршалла»), насамперед у частині відновлення виробничої і транспортної інфраструктури на визволених землях; покращення здоров'я населення та вища пристосованість до ворожих нападів, посилення оптимістичних сподівань, що стане додатковим чинником і стимулятором виробничих здобутків; повернення з-за кордону українців, які вимушено виїхали з країни, їх готовність до включення у виробничі процеси; посилення взаємодії НБУ та уряду для підтримки реального сектору економіки тощо.

Серед внутрішніх гальмуючих чинників виділяються наступні: відновлення практики політизації економічних рішень, у т. ч. на користь представників чинної влади, посилення адміністративного і фіскального тиску на вітчизняне підприємництво (під приводом наповнення державної скарбниці для забезпечення військових і соціальних цілей); неможливість відновлення економічної діяльності на раніше окупованих територіях, відсутність ресурсів для розбудови соціальної інфраструктури, що було б стимулом для повернення населення з-за кордону; загострення протистояння і протиріччя між фіскальними й монетарними заходами держави, спрямованими на розширення податкової бази і дотримання політики дорогих ресурсів та інтересами розвитку і стимулювання бізнесу; корупція тощо [13].

Відповідно прогноз (Табл. 1) ґрунтується на припущеннях про послідовне дотримання Україною зобов'язань нової програми співпраці з МВФ, проведення узгодженої монетарної та фіскальної політики, поступове нівелювання квазіфіскальних дисбалансів, зокрема в енергетичній сфері. Економіка України вже цього року повернеться до зростання (понад 2–3%), яке має пришвидшитися в наступні роки на тлі зниження безпекових ризиків.

Інфляція почала знижуватися з початку 2023 р. стрімкіше, ніж очікувалося. Цьому сприяли достатня пропозиція продовольства та пального, менший дефіцит електроенергії, поліпшення інфляційних очікувань в умовах зміцнення готівкового курсу гривні. У 2024–2025 рр. очікується підвищення інфляції через подальше подорожчання тютюнової продукції (внаслідок підвищення акцизів) та окремих послуг ЖКГ. Надалі очікується, що інфляція продовжить знижуватися під впливом дії жорстких монетарних умов, зниження світової інфляції та слабого попиту, проте залишатиметься вище цільового діапазону через наслідки війни та значні темпи зростання адміністративних цін і тарифів. Після очікуваного зниження безпекових ризиків, збільшення врожаїв та відновлення логістики дезінфляційні процеси пришвидшаться [14]. Прогнозована інфляція за підсумками 2023 р. складе близько 13%. При збереженні облікової ставки на рівні 16% (з жовтня 2023 р., чи навіть, її подальшому можливному зниженні) кредитна ставка для бізнесу залишається доволі високою (повоєнне відновлення вимагає сприятливіших умов кредитування).

За оцінками Мінекономіки на початок 2023 р. рівень безробіття у країні сягав 30%, при цьому у пошуках роботи знаходились 2 млн осіб та 2,7 млн українців, які виїхали через війну, але готові повернутися і працювати. У 2023 р. повернення ще не буде масовим, і не зможе суттєво прискорити економічну діяльність. Поряд з цим, позитивна економічна динаміка, відносно стійке валютне середовище, підвищення попиту на працю стануть позитивним чинником як процесу зменшення безробіття. Зростання номінальної зарплати у прогностному періоді має кореспондуватися з рівнем інфляції, що сприятиме стабілізації реальної купівельної спроможності зарплат.

У 2023 р. оживає ринок праці в Україні та у багатьох галузях вже відчувається кадровий дефіцит, однак роботодавці потребують: підвищення кваліфікації своїх працівників до роботи у форс-мажорних обставинах, високого рівня професійних навичок та загального розвитку, вміння працювати із сучасним устаткуванням, цифрової грамотності та знань іноземних мов.

Очікується, що в прогностичному періоді 2024-2025 рр. відбуватимуться процеси, які сприятимуть ендогенному (національно укоріненому) розвитку нової економіки України, зокрема: продовжитися відновлення зруйнованої логістики та побудова нових ланцюгів поставки товарів; уповільнення темпів споживчої інфляції стимулюватиме зростання платоспроможного попиту населення, що також підтримуватиме збільшення роздрібного товарообороту; поступове відновлення роботи підприємств практично по усіх економічних видах діяльності і зокрема і по тих видах діяльності, які забезпечують найбільший внесок у фінансове сальдо: промисловість, торгівля, фінансова та страхова діяльність; поступове підвищення платоспроможного попиту на товари та послуги, що забезпечить зростання обсягів їх реалізації, а відтак – і зростання бюджетних надходжень; війна з РФ сформувала величезну потребу в продукції ОПК та у продукції необхідній для забезпечення ЗСУ, які у своїй більшості є інноваційними або ж виробництво, якої потребує впровадження певних інноваційних та технологій; переформатування законодавства України на принципи ЄС; енергетична, промислова та транспортна інфраструктура не зазнає масштабних руйнувань внаслідок ворожих повітряних атак на територію країни; поступове повернення українців, що забезпечуватиметься покращенням безпекової й економічної ситуації з відповідним покращенням ситуації на ринку праці (поверненню сприятиме також оголошення Всесвітньою організацією охорони здоров'я від 05.05.2023 р. про припинення статусу пандемії для захворювання коронавірусом Covid-19, що скоріш за все значно скоротить можливість дистанційної праці і спонукатиме громадян до (фізичного) повернення на свої робочі місця); певний дефіцит кваліфікованих кадрів через не повернення до кінця війни мобілізованих киян та кваліфікованих фахівців, що за час війни знайшли роботу в інших країнах. Разом з тим, враховуючи низьку прогнозовану динаміку ВВП та продовження військових дій, не слід очікувати у 2023–2025 р. суттєвого росту зайнятості та значного скорочення чисельності безробітних.

Макрополітика ендогенізації економічного розвитку для забезпечення національно укоріненості та безпеки повоєнної України

Головними завданнями ендогенної політики повоєнної відбудови економіки України є, передусім, відхід від довоєнної сировинно-аграрної, імпортозалежної економіки та забезпечення її відновлення на фундаменті сучасних досягнень науки, високих технологій та нового технологічного укладу, а також відновлення інфраструктури, сучасній реструктуризації за секторами економіки та видами економічної діяльності, що мають стати драйверами відновлення економіки України у найближчій перспективі (це оборонно-промисловий комплекс, агросектор, будівництво, сектор ІКТ, машинобудування), забезпечення збереження людського капіталу тощо.

У післявоєнний період Уряду України у взаємодії з НБУ необхідно реалізовувати виважену політику забезпечення макроекономічної стабільності, спрямовану на підтримку балансу між посиленням соціальної підтримки населення, стимулюванням розвитку галузей економіки та збереженням прийнятного рівня інфляції і стійкого курсу гривні. Підтримка такого балансу передбачає наступні **пріоритети макроекономічної політики.**

Послідовне зниження рівня інфляції. До 2025 року інфляція має знизитися до 10%, до 2030 (2035) рр. – до 7,5% (4,5%) за рахунок: реалізації комплексу заходів, спрямованих на стримування зростання цін, насамперед, на продукти харчування, збільшення обсягів виробництва товарів (передусім продовольства) та одночасного зниження витрат товаровиробників, зростання продуктивності праці, стимулювання конкуренції та розширення конкурентного середовища, активізації антимонопольного контролю, а також проведення стримуючої грошово-кредитної політики із забезпеченням економіки достатньою кількістю ліквідності; підвищення довіри до гривні як засобу заощадження; здешевлення кредиту для підприємств та громадян тощо.

Впровадження заходів, спрямованих на формування довгострокового внутрішнього інвестиційного ресурсу шляхом досягнення високої норми ВНОК, виходячи із історичного досвіду країн Європи та світу після Другої світової

війни [12]; розвиток фінансового ринку; визначення пріоритетів для розвитку та спрямування інвестиційних ресурсів у перспективні галузі протягом тривалого часу; розвиток науки й технологій, інвестиційне забезпечення галузей-драйверів з технологічними нововведеннями для динамічного відновлення повоєнної економіки України. У 2023–2025 рр. головними складовими валових капітальних витрат будуть зовнішні запозичення та приріст запасів матеріальних оборотних коштів, насамперед у незавершеному будівництві. Але пізніше, у 2026–2035 рр., коли будівельні об'єкти уводитимуться в експлуатацію, рівень ВНОК має поступово підвищитись до 30-35%⁴.

Реалізація конкурентних переваг, якими володіє українська економіка у сферах енергетики, транспорту, в аграрному секторі, низці високотехнологічних галузей. Спад промислового виробництва в Україні у 2022 р. становив мінус 36,3%. За низької бази минулого року та припиненням воєнних дій промисловість України почне відновлюватися, насамперед, за рахунок добувної, харчової, хімічної промисловості, виробництва будівельних матеріалів та машинобудування. Падіння у будівництві у 2022 р. відбулось на рівні понад 67,6%. Проте, у повоєнний період саме цей вид діяльності стане основним драйвером розвитку економіки України. Аграрний сектор, де скорочення виробництва у 2022 р. становило мінус 28,4%, також демонструватиме зростання. Продовжиться курс на розбудову ОПК, послідовне усунення інфраструктурних обмежень, формування інституційних умов та розвиток технологій для переходу економіки в режим сталого інноваційного розвитку.

Забезпечення збалансованості бюджету. Війна рф проти нашої країни призвела до формування величезного дефіциту Державного бюджету України, який у 2022 р. становив 16,3% ВВП, а у 2023-2024 рр. оцінюється, відповідно, на рівні 20,6% ВВП та 19,8% ВВП. Для подолання бюджетного дисбалансу стимулююча податкова політика та видаткові зобов'язання держави мають чітко кореспондуватись із економічною динамікою та відповідати темпам зростання

⁴ Здійсненні розрахунки показали, що досягнення норми ВНОК рівня понад 30% ВВП та дотримання умов макроекономічної стабільності може забезпечити прискорені темпи відновлення економіки України у повоєнний період.

економіки. Головними умовами підтримки збалансованості бюджету є підвищення ефективності та цільової спрямованості бюджетних видатків, а також дотримання графіку погашення боргових зобов'язань. Підтримка макроекономічної стабільності потребує послідовного скорочення бюджетного дефіциту до 2-3% ВВП до 2030 (2035) рр.

Забезпечення стійкості та ліквідності банківської сфери і фінансової системи, у тому числі стійкості до коливань світових фінансових ринків, а також зростання капіталізації банківської системи. Для розвитку конкурентоспроможного фінансового ринку належить вдосконалити нормативне правове регулювання для розвитку фінансових інститутів та інфраструктури фінансового ринку, створення нових фінансових інструментів, формування сприятливого податкового клімату тощо.

Така політика сприятиме підвищенню довіри вітчизняних та іноземних інвесторів, що дозволить відновити приплив капіталу та забезпечити повоєнне економічне зростання.

Серед загроз і ризиків прогностичного періоду із руйнівними для економіки України наслідками слід зазначити: (*) продовження військової агресії РФ за межами 2024 року та посилення ескалації військових дій зі зростанням масштабу руйнувань; (*) зволікання країн-партнерів з участю у повоєнній відбудові, не відновлення потоків іноземних інвестицій через відсутність гарантій безпеки для капіталу та згорання іноземними компаніями інвестиційних планів; (*) посилення міграційних процесів та високий відсоток неповернення українців з-за кордону, втрата кваліфікованих трудових ресурсів, що призведе до дисбалансу між потребами у трудових ресурсах для розбудови економіки у повоєнні часи та їх наявністю в Україні. Крім того, продовження війни призведе до збільшення людських втрат як серед військових, так і серед цивільних; (*) подальше зростання безробіття, недоотримання планових бюджетних доходів, загострення проблем збалансованості державного і місцевих бюджетів; (*) посилення девальваційних очікувань на валютному ринку в умовах зменшення валових міжнародних резервів і необхідності

фінансування значних зовнішніх зобов'язань; (*) висока інфляція через зростання цін на продовольчі товари та енергетичні ресурси; (*) збереження низької кредитної активності комерційних банків, поширення неплатоспроможності реального сектору економіки, проведення значної емісії для фінансування дефіциту бюджету; (*) інституційна неспроможність України до швидкого освоєння капітальних інвестицій, що надходитимуть в Україну із різних джерел. Це потребує нових підходів до участі донорів в інвестуванні відбудови економіки, зокрема – запровадження процедури отримання допомоги повним пакетом, що включатиме адресні вже обґрунтовані пооб'єктні проекти (наприклад: будівництво конкретної лікарні, школи, мікрорайону, містечка тощо); (*) затягування з відновленням транспортного сполучення та, відповідно – товарних потоків, як в самій Україні, так і у зовнішніх перевезеннях, що, з одного боку застопорить український експорт, а з другого зменшить надходження важливих для відновлення економіки імпортних ресурсів; (*) залишаються ризики із енергозабезпеченням країни як у 2023-2024 рр., так і надалі; (*) пасивність органів місцевого самоврядування щодо відновлення об'єктів інфраструктури суспільного призначення; (*) можливе зростання відсоткових ставок за кредитами (навіть після зниження облікової ставки НБУ до 16%) зменшить кредитну діяльність банківських установ, що послабить кредитну підтримку економіки (як поточних потреб так й фінансування нових проектів) та відкладатиме «інвестиційні» плани бізнесу (передусім, малих і середніх підприємств) й населення тощо; (*) вірогідність більш значного та тривалого падіння світових цін на основні товари експорту з України; (*) вірогідність рецесії світової економіки; (*) втрата курсової стабільності, що призведе до розкручування інфляції, позначиться на експорті та імпорті товарів та послуг, а також на інших показниках соціоекономічного розвитку України тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

У повоєнний період Уряду України у взаємодії з НБУ необхідно реалізовувати виважену політику забезпечення макроекономічної стабільності,

спрямовану на підтримку балансу між посиленням соціальної підтримки населення, стимулюванням розвитку галузей економіки та збереженням прийняттого рівня інфляції і стійкого курсу гривні. Відповідно пріоритетами такої політики шляхом ендогенізації розвитку національної економіки слід зазначити: відхід від довоєнної сировинно-аграрної, імпортозалежної економіки та забезпечення її відновлення на фундаменті сучасних досягнень науки і технологій; послідовне зниження рівня інфляції до 5-7%; формування довгострокового внутрішнього інвестиційного ресурсу із досягненням високої норми валового нагромадження основного капіталу на рівні 30-35%; реалізацію конкурентних переваг, якими володіє українська економіка у сферах енергетики, транспорту, ІКТ, агросфері, із розбудовою національного ОПК; забезпечення збалансованості державних фінансів з дотриманням бюджетного дефіциту на безпечному рівні 2-3% ВВП у 2030 (2035) рр.; забезпечення стійкості та ліквідності банківської сфери і фінансової системи тощо.

За здійсненими прогнозно-аналітичними оцінками динаміки основних макроекономічних показників України на перспективу до 2026 року зроблено висновок, що за умов дотримання виваженої та узгодженої національної політики забезпечення макроекономічної стабільності, а також на фоні драматичного минулорічного спаду ВВП України на рівні мінус 29,1%, споживчих витрат домогосподарств – мінус 26,7%, валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) – мінус на 34,3% та прискорення інфляції – 26,6% на кінець року (грудень до грудня), у прогнозному періоді 2023-2026 рр. економічна динаміка може вийти на позитивні показники (переважно через адаптацію бізнесу до поточних умов), зокрема у поточному році: ВВП близько 3% та інфляцію (ІСЦ) до 13-14% у середньому за рік, а у 2024 р., відповідно, ВВП на рівні 3-4% та ІСЦ – близько 14% (через зростання тарифів на електроенергію та окремі комунальні послуги). Ризики прогнозу, передусім, пов'язані з: продовженням воєнних дій на території України з посиленням впливу руйнівних форс-мажорних шоків глобальної рецесії на внутрішні економічні процеси; не відновлення потоків іноземних інвестицій через

відсутність гарантій безпеки для капіталу та згорання іноземними компаніями інвестиційних планів; посилення міграційних процесів, подальше зростання безробіття; загострення проблем збалансованості державного і місцевих бюджетів; прискорення інфляції через зростання цін на продовольчі товари та енергетичні ресурси; збереження низької кредитної активності комерційних банків, поширення неплатоспроможності реального сектору економіки, проведення значної емісії для фінансування дефіциту бюджету; високу вартість залучення кредитних ресурсів усередині країни, нестабільність вітчизняної фінансової та банківської системи, поглиблення загрозливих макроекономічних дисбалансів, низький рівень довіри з боку населення.

Наукові результати та прогнозні оцінки можуть використовуватись як шляхи та інструменти визначення альтернативних способів розв'язання проблем ендогенного (національно укоріненого) економічного розвитку України, пошуку ефективних рішень на державному рівні та обґрунтування шляхів та джерел їх досягнення.

Література

1. Макроперспективи ендогенізації економічного розвитку України : колективна монографія / за ред. д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України М.І. Скрипниченко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. К., 2021. 518 с. : табл., рис. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/355.pdf>
2. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine URL: <https://voxeu.org/content/blueprint-reconstruction-ukraine>
3. Erhard, L. (2001). Prosperity for all. Moscow: Publishing House "Delo".
4. Banerjee Abhijit V. and Duflo Esther. Good Economics for Hard Times: Better Answers to Our Biggest Problems. Penguin Random House, 2019. 6.
5. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України. 2019. № 1 (686). С. 75-89.

6. Новіков В. Яка модель для відбудови економіки після війни потрібна Україні. Економічна правда. 16 березня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684116/> (дата звернення 05.05.2022).

7. Глобальна економіка може втратити десятиліття росту через пандемію та війну – Світовий банк. Слово і діло. 28 березня 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/28/novyna/ekonomika/hlobalna-ekonomika-mozhe-vtratyty-desyatylittya-rostu-cherez-pandemiyu-ta-vijnu-svitovyj-bank>

8. Інфляційний звіт жовтень 2023. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q2.pdf?v=4

9. Данило Германцев. Країна живе в борг. Як США та ЄС закривають діри в українському бюджеті. *Економічна правда*. 23 серпня 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/3/702854/>

10. Верещук заявила, що українці мають налаштуватися на довгу та важку війну. *Вести юа Украина*. 15 серпня 2023. URL: <https://vesti.ua/uk/strana-uk/vereshhuk-zayavila-shho-ukrayintsi-mayut-nalashtuvatisya-na-dovgu-ta-vazhku-vijnu>

11. Буданов – війна до 2025-2026 рр. <https://life.ukrainianwall.com/uk/110133-optimizmu-mayzhe-ne-zalishilosya-budanov-rozpoviv-koli-zakinchitsya-viyna>

12. Yearbook of National Accounts Statistics, 1959. URL: <https://unstats.un.org/unsd/publications/statistical-yearbook/files/SYB11.pdf>

13. Стан економіки України та перспективи її відновлення у 2023 р. Razumkov contre . Аналітична доповідь. Травень 2023 р. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/18/2023-MATRA-I-KVARTAL-8.pdf>

14. Макроекономічний прогноз (квітень 2023). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Macroeconomic_Forecast_table_2023_Q2.xlsx?v=4

References

1. Skrypnychenko, M.I. (2021), Makroperspektyvy endohenizatsii ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Macro-prospects of endogenization of the economic development of Ukraine], DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy», Kyiv, Ukraine, available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/355.pdf> (Accessed 05 Nov 2023).
2. CEPR (2022), “A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine”, available at: <https://voxeu.org/content/blueprint-reconstruction-ukraine> (Accessed 05 Nov 2023).
3. Erhard, L. (2001), Prosperity for all, Publishing House "Delo", Moscow, Russia.
4. Banerjee, A.V. and Duflo, E. (2019), Good Economics for Hard Times: Better Answers to Our Biggest Problems, Penguin Random House, NY, USA.
5. Ivanov, S.V. (2019), “Economic recovery and development oountries after armed conflicts and wars: Ukraine opportunities that have not lost yet”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 1 (686), pp. 75-89.
6. Novikov, V. (2022), “What model for rebuilding the economy after the war does Ukraine need”, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684116/> (Accessed 05 Nov 2023).
7. Slovo i dilo (2023), “Global economy could lose decades of growth due to pandemic and war - World Bank”, available at: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/28/novyna/ekonomika/hlobalna-ekonomika-mozhe-vtratyty-desyatylittya-rostu-cherez-pandemiyu-ta-vijnu-svitovyj-bank> (Accessed 05 Nov 2023).
8. National Bank of Ukraine (2023), “Inflation Report October 2023”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q2.pdf?v=4 (Accessed 05 Nov 2023).
9. Hermantsev, D. (2023), “The country lives in debt. How the USA and the EU are closing holes in the Ukrainian budget”, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/3/702854/> (Accessed 05 Nov 2023).

10. Pavlova, A. (2023), “Vereshchuk said that Ukrainians should prepare for a long and difficult war”, available at: <https://vesti.ua/uk/strana-uk/vereshhuk-zayavila-shho-ukrayintsi-mayut-nalashtuvatisya-na-dovgu-ta-vazhku-vijnu> (Accessed 05 Nov 2023).
11. Hromov, V. (2023), “Budanov - war until 2025-2026.”, available at: <https://life.ukrainianwall.com/uk/110133-optimizmu-mayzhe-ne-zalishilosya-budanov-rozpoviv-koli-zakinchitsya-viyna> (Accessed 05 Nov 2023).
12. UN (1959), “Yearbook of National Accounts Statistics”, available at: <https://unstats.un.org/unsd/publications/statistical-yearbook/files/SYB11.pdf> (Accessed 05 Nov 2023).
13. Razumkov centre (2023), “The state of Ukraine's economy and prospects for its recovery in 2023”, available at: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/18/2023-MATRA-I-KVARTAL-8.pdf> (Accessed 05 Nov 2023).
14. National Bank of Ukraine (2023), “Macroeconomic forecast (April 2023)”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Macroeconomic_Forecast_table_2023_Q2.xlsx?v=4 (Accessed 05 Nov 2023).

Стаття надійшла до редакції 15.11.2023 р.